

سەردانی جەھەپە وھەرەشەى سوپا!

09-09-2021

نووسەرەگان

ناوەندى لىكۆلىنەوہى رووداو

كورتە : لە رۆژانى رابردوودا سەردانى وەفدىكى بالاي پارتى گەلى كۆمارى (جەھەپە) وەك گەورەترین پارتى ئۆپۆزىسيۆنى توركيا بۆ ھەريۆمى كوردستان، لەگەڵ ھەرەشەگانى فەرماندەى ھيژى وشكانى ئيران لەبارەى ھەبوونى ھيژە كوردىيەگان لە خاكى ھەريۆم، دوو رۆژەقى گرنىگ بوون كە شايانى باسكردنەوہن. پالنەر و پاساوەگانى ئەو دووانە ھەرچۆنىك بن، لە شوپىنىكدە بە يەك دەگەن؛ لە ئيران و توركيا، خواستى زيادكردنى نفوز و كاريگەرى لەم ناوچەيە زيادى كردووە!

به‌رایی

لە رۆژانی رابردوودا سەردانی وەفدێکی بەلای پارتی گەلی کۆماری (جەهەپە) وەك گەورەترین پارتی نوپۆزسییۆنی تورکیا بۆ هەریمی کوردستان، لەگەڵ هەپەشەکانی فەرماندەیی هێزی و شکانیی ئێران لەبارەی هەبوونی هێزە کوردییەکان لە خاکی هەریم، دوو رۆژەفی گرنگ بوون کە شایانی باسکردنەوێت. پالێنەر و پاساوەکانی ئەو دووانە هەرچۆنێک بێت، لە شوێنێکدا بە یەک دەگەن؛ لە ئێران و تورکیا، خواستی زیادکردنی نفوز و کاریگەری لەم ناوچەیە زیادی کردووە!

سوڤاي پاسداران بهدوای دهسکهوتی زیاتره لهبارهی پرسى مانهوهی حیزبه کوردییهکانی رۆژه‌لآت و، تورکیاش له ریڭاگانى نفوزی زیاتر دهگه‌ریت و، ئەمەش له ئاستیکدایه که تەنانەت پارتی گەلی کۆماریش وهک پڤویستییهک تەماشای دهکات. هه‌ریه‌ک لهو رووداوانه پالنه‌رو پاساوی سیاسه‌تی نیۆخۆیی و ده‌ره‌کی دیکه‌شيان هه‌یه، به‌لام له ئاستیکی گشتیدا، ئەو گومانه‌ی که له‌سه‌ر داها‌توو‌ی سیاسه‌تی ئەم‌ریکا له عێراق، به‌ تایبه‌تی له‌دوای رووداوه‌کانی ئەفغانستان دروستبووه، وه‌کو کاتالیزۆری خواستی ئەوه‌یزانه ده‌وری بینه‌وه.

سه‌ردانه‌های جهه‌یه

كەمال كىچىدار ئوغلو سەرۆكى پارتى گەلى كۆمەرى ۋە فەدىكى ئاردا ھەرىم تا لەسەر "كراۋە ھىشتەن ۋە ى دەرگاكانى دىالۇگ و بىرۆكى رىخراۋى ئاشتى و ھاۋكارىي رۆژھەلاتى نېۋەپاست" [1] لەگەل رايەدارانى ھەرىمى كوردستان گىفتوگۆ بگەن. راستىيەكەى زياتر لە كراۋە ھىشتەن ۋە ى دەرگاكانى دىالۇگ، دەتوانىن بېژىن ئەمە يەكەمجارە بە ئاشكرا ئەو دەرگاىە دەرگىتەۋە كە پىدەچىت پاساۋى گرنكى ناوخۋى ھەيت.

جەھەپە لە تەمموزی 2021دا رایگە یاند که "میژی روژەلات"ی بو بەڕێوھەبەردنی کاروباری 24 پارێزگای باشوور و باشووری روژەھەلاتی تورکیا دامەزراندووھەتا بتوانی رێژە ی دەنگەکانی لەو ناوچانە زیاتر بکات. [2] ئەو میژی روژەھەلاتەش لەژێر دەستی ئوغوز کائان سالیجی جیگری سەرۆکی جەھەپە بو کاروباری رێکخستندابە که سەرۆکایەتی وەفدی حیزبەکە ی بو ھەریمی کوردستان کرد. ئەمەش ئەو گومانی لای نەیارانی جەھەپە زیاتر کردووھە که نەکا ئامانجیکی سەردانەکە ی بو ھەریم بو راکیشانی زیاتری سۆزی کوردەکان بە تابیەت ئەو کوردە دیندارانە بێت که پێشتر دەنگدەری ئاکیارتی بوون و لای بەشیکیان بارزانی ھێمایەکی گرنگە. راستیەکە ی، ھەرچەنئ نەرمییەک لە گوته ی بەرپرسیانی جەھەپە سەبارەت بە پرسی کورد لە ناوچەکە بە دی دەکریت، بەلام ھێشتا دیارنییە که ئەوان کە بە چ پرۆژەییەکەوھە دەیانەوئ ئەو پرسە چارەسەربکەن. باسکردنی پرسی کورد لە چوارچێوھ ی باسەکانی پە یوھەست بە ماف و ئازادییە کەسییەکان، ھاوپیەمانییەکە ی لەگەل ئی پارتی کە پارتیکی نەتوھەگەرایی و ئاراستە ی دەنگەکانی بەرھو زیادبوونە، ئەو پرسیارە بە زیندوو ی دەھیلنیتوھە و بەرپرسیانی جەھەپەش لەرپی ھەوالەکردنی پرسی کورد بو پەرلەمانی داھاتوو، دەیانەو ی جارئ خۆیان لەوھە بدزنوھە کە چارەسەرەکە ی دلایان بو پرسی کورد کامە یە. ئا لەبەر ئەوھەش، رەنگە ئەو گومانە زیاتر لە راستی نزیک بێت کە راکیشانی سۆزی کورد، بەکێک لە ئامانجەکانی ئەم سەردانە بێت.

جەھەپە ھۆكاریكى ديكەي سەردانەكەي ۋەك باسكردنى بىرۆكەي رېڭخراۋى ئاشتى و ھاوكارىي رۇژھەلانى نىۋەپاست باسكردوۋە. بە گوتەي ھەندىك لە بەرپىرسانى جەھەپە ئەم رېڭخراۋە بۇ ھاوكارىي ئەمنى نىيە و، بۇ ئەۋەيە كە بەرپى ئابوۋرى و دىالوگەۋە لە ملەلانىكانى ئەم ناۋچە كەمبىرئەۋە. سەرەتاش واياۋ داناوە كە ئەم رېڭخراۋە عىراق و توركيا و ئىران و سوۋوربا بگىرئەۋە، دواترىش ھىزى ديكەي ناۋچەي و نىۋدەۋلەتېشى ۋەكوو چاۋدىر بۇ زىادبىكرئت.. ئويناڭ چەڭك ئويز ئەندامى ۋەفدەكەي جەھەپە بۇ ھەرىمى كوردستان كە ئىستا راۋىزكارى سەرۋكى حىزەكەيە بۇ كاروبارى سىياسەتى دەرۋە، پىشتىر بالىۋزى توركيا بوۋە لە بەغدا، باكۇ و لەندەن، سالى 2006 لە ھەۋلىكى تىرۋركرانىش لە بەغدا قوتارى بوو. بۇيە ئاشناي بىنەماكانى سىياسەتى دەرۋەتەكەيەتى لە رۇژھەلانى نىۋەپاست. بىرۆكەي ئەم رېڭخراۋى ئاشتى و ھاوكارىيەكەش ئەگەر ۋەك جەھەپە دەرۋەئ سەربىكرئت زياتىر بىرخەرەۋەي ھەۋلەكانى مستەفا كەمال ئاتاتوركە بۇ سەرخستنى پەيمانى سەعدئاباد. بۇ زۆرىڭ لە كوردەكان بىرۆكەي ھاوكارىي ناۋچەي، بىرخەرەۋەي پەيمانەكانى ۋەك بەيمانى بەغدا و سەعدئابادە كە بەشىڭكى ئامانجەكەيان دژابەتى كورد بوو.

هه‌لێه‌ت باسکردنی بیروکی رێکخراوێکی وا له‌گه‌ڵ هه‌رێمی کوردستان، واتای ئه‌وه‌یه‌ که‌ جه‌ه‌به‌ دان به‌ ئه‌که‌ته‌ریکی کوردیدا ده‌نێت،

ھەرچەند كە دەولەتتىكى سەربەخۇشى نىيە، بەلام ئەمە قىسە ئىستاتىستىكى كە دەسلەپتىكى بە دەست نىيە. گرنگ ئەوئەيە كە ئايا وەختى بوو دەسلەپتىكى وەككە دەولەت كارى بۇ ئەو بىرۆكەيە كەرد، ھەمان بۇچوونى دەمىنىت يان نا؟ ئەوئەش ھىشتا ئاروونە.

ھەرچەندەكى سوپا پاسداران

مەمەد پاكپور ھەرمەندە ھىزى وشكانى ئىران لەبارە ھىزەكانى رۇژھەلات لە ھەرىمى كوردستان رايگە ياندوو كە ئابى رىگا بىرئىت "بىكە و بارەگايان ھەبى و بىن و بچن" و جەختىشى كوردتەو كە ھەرچۆرە خافلىوونىڭ لەو ھۆشدارىيە كە بە عىراق و ھەرىمى كوردستانيان داو، وەك "پىچەوانەي پەيوەندى باشى دوولايەنە" تەماشە كەكەن. ھەروەھا باسى "ئەگەرى وەئامدەنەو" ىشى كوردە. [3]

ھەلىبەت ئەوچۆرە لىدوانانە تازە نىن و گەلىكچار باسيان كراو. لەوانەيە ھىزەكانى توركيا بۇسەر پەكەكە و ھەلىوئىستى عىراقىش، بە تايبەت گوتەكانى وەزىرى بەرگى عىراق لە كۆرپەندى رافىدەين كە ئاراستەوخۇ جۇرئىڭ رەوايى بە ئۆپەراسىيۇنەكانى توركيا لە ھەرىمى كوردستان دا، پالئەرىكى گوتەكانى ئەو ھەرمەندەي ئىران بىن. بەلام لەو گەنگەر ئەوئەيە كە، دۇخى ئەفغانىستان لەلايەك ئىرانى ھاندوۋە تا زياتر بىر داھاتوۋى نفوز و كاريگەرى خۇي لە عىراق بىكەتەو و دەستى پىو بەگىرئىت و لەلايەكى دىكەش، دەپەوئە كەك لە دۇخى ئىستەي عىراق و دىالوگى واشنتن- بەغدا بىگىرئىت بۇئەوئەي لە پىرسى مانەوئەي ھىزە كوردىيەكانى رۇژھەلات لە ھەرىمى كوردستان ئىمتىيازىڭ وەربىگىرئىت.

وەكچۆن پەكەم كىشانەوئەي ئەمىرىكە لە عىراق رىي بۇ ئەو خۇشكرد كە لە 2016 دا كۆتايى بە نىزىكەي 35 سالى مانەوئەي موچاھىدىنى خەلق لە عىراق بىت، وادىارە تاران بە تەمايە ھاوكلات لەگەل گەپەكانى دىالوگە سترانىيەكانى بەغدا و واشنتندا، رىگەپەك بۇ كاريگەرىدانان لەسەر پىرسى مانەوئەي ئۆپۇزىسيۇنى كوردى رۇژھەلات لە ھەرىمى كوردستانىش بدۆزىتەو.

ئىران لە سالىنى رابردوودا چەند جارىڭ ھىزىشى كوردوۋەتە بىكەي بارەگاي ھىزەكانى رۇژھەلات لە نىزىك سىنور و لە دوورى سىنور. ھەروەك چۆن لە سەرەتاكەندا ھىزىشى موئەشەكى دەكرانە سەر بىكەي ئەشەرەف كە بىر كەمتر لە 100 كم دوورى سىنورەكانى ئىران بوو، ھەتا دواجارىش كەمپە بۇ ئەلبانىا كۆپزىرەپەو.

بە ئەگەرى زۆر، بەشكى بەرچاۋى ئەو پەرلەمانتارانەي كە لە گروپەكانى نىزىك لە ئىرانەو دەبەن ئەندامى پەرلەمانى داھاتوۋى عىراق، كەسانىكى نىزىك لە گروپە چەكدارىيەكان دەبىن و ئەمەش وادەكات كە ھەستەنكى حكومەت و پەرلەمانى داھاتوۋ بەو پىرسە ئەمىنىيەنە كە جىي بايەخى ئىران زياتر بىن.

خۇي پىشترىش عادل عەبدولمەھدى لە كارنامەي كابىنەكەيدا بەلىنى ئەوئەي دابوۋ كە چارەپەك بۇ پىرسى مانەوئەي ھىزە چەكدارىيەكان لە عىراق بدۆزىتەو. بۇيە دوور نىيە لەگەل حكومەت و پەرلەمانى داھاتوۋ بەھۇي گۇشارەكانى ئىرانەو، جارىكى دىكە ئەو پىرسە بىكەوئەو رۇژەف.

كۆتايى

ئەمىرىكە ھىشتا ھىزە گەورەكەي جىھانە، بۇيە ھەرچۆرە سىياسەت و جۆلەپەكى كاريگەرى لەسەر زۆرئىڭ لە وئاتانى دىكەي دىنا دادەنئىت. ئەو دىمەنە ئاروونەي كە بەھۇي رووداۋەكانى 2019 لە سوورىا و دواترىش لە 2021 ئەفغانىستان، سەبارەت بە ئەمىرىكە لە عىراق دروستبەو، كاريگەرى لەسەر ناخۇي عىراقىش داناۋەو خواستى دەولەتەنى ئاۋچەيشى بۇ زىادكردى نفوز و كاريگەرى لە عىراق زىادكردوۋە. ئەمەش ئەو خالەيە كە سەردانەكەي جەھەپە و لىدوانى ھەرمەندەكەي سوپا پاسداران تىيدا بە پەك دەگەن.

سەردانەكەي جەھەپە چى بۇ دەنگ بى و چى بۇ رەنگ و پەيوەندى، بايەخدارە. لەگەل ئەوئەي كە ھىشتا ئەو ھىزە، پىرۆزەپەكى روونى بۇ پىرسى كوردى پى نىيە، زىادكردى كەئالەكانى پەيوەندى ھەرىم لەگەل توركيا بايەخدارە تا تەنيا بە ئاۋچەيشىيەو سىنوردار نەبى. ھەرچەند دواجار سەردانەكەي جەھەپە لە قازانچى ئەردۇغانىشدايە كە ئىستا بەھۇي مەھەپەي ھاۋبەشى لە ھاۋبەيمانىي جەھەپە، تواناي كرەنەپەكى ئەتۇي بەروۋى كوردەكاندا نىيە كە لە ھەلىبۇزاردى رابردوودا ھۇكارىكى شىكستەكانى بوون، بە تايبەت لە شىۋىنىكى وەككە ئىستانبۇل.

ھاتنى وەفدەكەي جەھەپە بۇ ھەولزى دەمى گەورەترىن پارتى بەرھەلەستكار بۇ دژاپەتلىكردى ھەرچۆرە تاكتىكىكى ھەلىبۇزاردىنى ئەردۇغان دەگرئىت كە لەوانەيە لە داھاتوۋ بۇ راكىشانەوئەي سۆزى كوردەكان بىگىرئەبەر.

لىدوانى ھەرمەندەكەي سوپا پاسدارانىش زياتر بۇ كەلكوەرگرتە لەو دۇخى كە عىراق پىيدا دەروات. ھىزەكانى رۇژھەلاتى كوردستان

لە سالی 1995 وە شەڕی ئوتۆیان بەرامبەر ئێران نەکردوو و بەپێی پرۆتۆکۆلی ژمارە 1 ی رێکەوتننامە ی جنیف، پاراستنی ئەوانە ی کە بەهەر ھۆکارێک ئیدی شەڕ ناکەن، کارێکی پێویست و رەوا یە. لەلایەکی دیکە وە، ئەگەری ھێرشێکی بەرفراوانی سوپا بۆ سەر بنگە و بارەگای حیزبە کوردییەکان دەتوانێت پلێتە ی ناپەزایی نیوخۆیی کوردیش لە ئێران داگیرسێت و، ئەمەش دوا ی شتێکە کە ئێران لانیکەم لەم وەختانەدا بە تەمای بێت. بە تایبەت کە بەھۆی دۆخی خراپی ئابووری و رووداوێکی خۆستانیشە وە ناپەزایی خەلک لە ئاستێکی بەرزدا یە. ھەلبەت ئەگەر زۆرە کە ھاوشیوێکی سالی رابردوو گوشاری سیاسی و سەربازی بەردەوام بێت تا لەو دۆسییەدا ئیمتیازێکی زیاتر وەربگرێت.

[1] - <https://www.chp.org.tr/haberler/chp-heyeti-erbilde>

[2] - <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57758499>

[3] -

<https://www.dw.com/fa-ir/%D9%87%D8%B4%D8%AF%D8%A7%D8%B1-%D9%81%D8%B1%D9%85%D8%A7%D9%86%D8%AF%D9%87-%D9%86%DB%8C%D8%B1%D9%88%DB%8C-%D8%B2%D9%85%DB%8C%D9%86%DB%8C-%D8%B3%D9%BE%D8%A7%D9%87-%D9%BE%D8%A7%D8%B3%D8%AF%D8%A7%D8%B1%D8%A7%D9%86-%D8%A8%D9%87-%D8%A7%D9%82%D9%84%DB%8C%D9%85-%DA%A9%D8%B1%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D8%A7%D9%86-%D8%B9%D8%B1%D8%A7%D9%82/a-59099537>